

जाहीरातीचे दर.

सालील पन्चावर चौकशी करावी.

व्यवस्थापक, अर्थ,
'दुर्गाधवास' पुणे.

अर्थ

वर्गणीचे दर.

वार्षिक वर्गणी

रु. ४

(टपाल देवाील माफ)

किरकोळ अंकास

एक आणा.

'अर्थ पत्र प्रधानः' इति कौटिल्यः अर्थमूलो धर्मकामाविति ।

—कौटिल्य अर्थशास्त्र

संपादक—प्रो. वा. गो. काळे

वर्ष ७

पुणे, बुधवार, तारीख १, आक्टोबर १९४१

अंक ४०

अर्थ ग्रन्थमाला—पुस्तक ४ थें

सहकार

(हिंदी सहकारी संस्थांचा संसार)

ह्या पुस्तकांत सहकारी संघटनांचें तात्त्विक व व्यावहारिक विवेचन सांगोपांग केलें आहे. मुंबई प्रांतातील सहकारी संस्थांचें स्वरूप व कार्य ह्यांची माहितीहि वाचकांस सुबोध रीतीनि मिळेल, अशी त्यांत व्यवस्था आहे. सहकाराच्या शिक्षणक्रमांत आणि पतपेढ्या, बँका इत्यादि संस्थांशी संबंध असणाऱ्या सर्व लोकांस तें उपयोगी होईल अशी अपेक्षा आहे. किंमत २ रुपये. ट. ख. निराळा.

लेखकः—प्रो. वा. गो. काळे व श्री. श्री. वा. काळे

The Co-operators' Book Depot.

9, BAKHOUSE LANE,
FORT, BOMBAY.

The Only Book Depot of its Kind in India.

Specialising in

Books on Economics, Co-operation, Banking and Finance, Accountancy and Auditing, Commerce, Business Organisation, Rural Reconstruction and allied Subjects.

Books on all Subjects and of all Publishers in India, England and America are readily supplied at the published Prices.

DECCAN BOOK STALL

Booksellers, Publishers & Subscription Agents
Fergusson College Road, Poona No. 4.

- (1) We stock and supply Educational books, General books & Library books.
- (2) We supply Government of Bombay and Government of India publications.
- (3) We receive Subscriptions to Indian and Foreign periodicals.
- (4) We procure any book published anywhere and supply it at publisher's price.

विविध माहिती

जसमी जर्मनांस 'रामबाण औषध'

जे जसमी जर्मन सैनिक पुनः लडण्याजोगे बरे होण्याची आशा नाही, अशा सैनिकांस मृत्यु येणारा औषध देण्यासंबंधी सूचना जर्मनीच्या लष्करी इन्स्पेक्टरांच्या अधिकारी डॉक्टरांस देण्यात आल्या आहेत, अशी माहिती रशियन रेडिओवर नुकतीच सांगण्यात आली.

कच्छचे दिवाण

मेजर वेव ह्यांनी कच्छचे दिवाण म्हणून दरमहा ३,००० रुपये पगारवर तीन वर्षांच्या मुदतीची नेमणूक करण्यात आली आहे.

सिंचण्या उत्पन्न-खर्चात वाढावा

सिंच प्रान्ताच्या १९४०-४१ च्या हिशोबांत १४ लक्ष रुपये वाढावा आढळून आला आहे. एकूण उत्पन्न ५ कोटी, १९.३ लक्ष रुपये आले व खर्च ५ कोटी, ५ लक्ष रुपये झाला.

कोळसा आणि कोक साठवून ठेवा

कोळसा आणि कोक ह्यांचा साठा करून ठेवण्यासंबंधी हिंदुस्थान सरकारने सर्व व्यापारी संस्थांस कळविले आहे. कारखान्यांचे काम कोणत्याही परिस्थितीत अडू नये, धाकरिता ही व्यवस्था करणे आवश्यक आहे.

बैबे जम

मर्कट्राइल बँक ऑफ इंडिया मुंबई, लॉन्डन बँक लि. मुंबई व मॅग्नान बँक ऑफ इंडिया लि. कराची ह्या बँकांतील "बँको दि रोमा, बगदाद" च्या सात्यावरील ठेवींची रकम कॅस्टोडियन ऑफ पब्लिक प्रॉपर्टीचे स्वाधीन करण्याविषयी त्या बँकांस दृढपणे देण्यात आला आहे.

ऑस्ट्रेलियातील बँकांच्या ठेवींवरील व्याजाचे दर

२२ सप्टेंबर, १९४१ पासून सालीलप्रमाणे ऑस्ट्रेलियातील बँकांचे व्याजाचे दर रहातील:-

३ महिने	१.३%
६ महिने	१.३%
१ वर्ष	२%
२ वर्ष	२.३%

युद्धास प्रारंभ झाल्यापासून ऑस्ट्रेलियात व्याजाचे दर उतरत आलेले आहेत.

संयुक्त प्रान्ताची 'प्रातिक सहकारी बँक'

संयुक्त प्रान्तासाठी प्रातिक सहकारी बँक काढण्याची योजना मार्गेच तयार झालेली आहे. तिचा रिझर्व्ह बँकेचीहि संमति आहे. ३ लक्ष रुपयांचे भाग घेण्यास लोक व सहकारी संस्था ह्यांची तयारी होती व प्रातिक सरकारनेहि प्राथमिक सर्वासाठी ५० हजार रुपयांची तरतूद केली होती. युद्ध उपस्थित झाल्यामुळे ही योजना मार्गे पडली, ती पुनः हाती घ्यावी अशी गव्हर्नरांस विनंती करण्याकरिता एक शिष्टमंडळ त्यांनी भेट घेणार आहे.

कॅच आणि कं. लि.

वरील कंपनीने ३१-३-४१ अखेर संपलेल्या वर्षी २२.३ लक्ष रुपयांची विक्री केली. म्हणजे, त्या पूर्वीच्या वर्षांच्या मानाने विक्रीत ४०% वाढ झाली. नफा १.३ लक्ष रुपये झाला; त्यांतून ६० हजार करासाठी बाजूस काढून ठेवावे लागले. डिव्हिडंडचा दर ८% चा १२% करण्यात आला आहे.

अमेरिकेने ग्रेट ब्रिटनला दिलेले कर्ज

अमेरिकेने चारू युद्धाचे प्रारंभापासून आतापर्यंत ग्रेट ब्रिटनला एकूण सुमारे ४५ कोटी रुपये कर्ज दिले आहे.

हिंदी साक्षर कारखान्यांचे उत्पादन

	१९३९-४०	१९४०-४१
एकूण चारू कारखाने	१४५	१४८
कंस गाळण (टन)	१,३१,३१,७००	१,३२,९०,९००
साक्षर केली (टन)	१२,४१,७००	१०,९५,४००
मोल्डसेसचे उत्पादन (टन)	४,८५,३००	४,२४,६००
साक्षरेचा उतारा (%)	९.४५	९.७०
मोल्डसेसचा उतारा (%)	३.६९	३.७६

डालानिया सिमेंट लि.

वरील कंपनीने गेल्या वर्षी (१९४०) ५६ लक्ष रुपयांचे सिमेंट विकले. नफा १०.३ लक्ष रुपये झाला, त्यांतून ६ लक्ष ३९ हजार रुपये घसारा काढला. प्रेफरन्स भाग धारण करणाऱ्यांस ६% डिव्हिडंड मिळेल, व त्यासाठी २ लक्ष, ४,२४,६०० रुपये लागतील. ऑर्डिनरी भाग धारण करणाऱ्यांस डिव्हिडंड मिळणार नाही. १९४१ साठाकरिता पहिल्या सहमाहीचे प्रत्येक प्रेफरन्स भागास ३ रुपये व ऑर्डिनरी भागास ८ आणे इंटेरिम डिव्हिडंड जाहीर करण्यात आले आहे. प्रेफरन्स भाग १.०० रुपयांचा व ऑर्डिनरी भाग १.० रुपयांचा आहे.

वेराग ऑर्डल मिळ, लि.

वरील नांवाची एक खासगी कंपनी नुकतीच नोंदण्यात आली आहे. श्री. एम. बाय. कुलकर्णी हे तिचे मॅनेजिंग डायरेक्टर आहेत. वेराग हे गांव सोलापूर जिल्ह्यात आहे.

सारावाक

सारावाकचा शतसंवत्सरिक उत्सव गेल्या बुधवारी साजरा झाला. सारावाक द्वा देश बोर्निओमध्ये असून त्याची ५०० मैल लांबीची पट्टी चिनी समुद्रास लागून आहे. मलायी व चिनी लोकच सारावाकमध्ये मुख्यतः आहेत. सर जेम्स ब्रुक ह्या इंग्लंडने तेथील सुलतानापासून हा प्रदेश १८४२ साली घेतला व तेव्हापासून सर साहेबांचे वंशज तेथे राज्य करीत आहेत.

दरमहा ५० हजार

हिंदुस्थानात दरमहा ५० हजाररिपेक्षा अधिक लोक लष्करा-मध्ये दाखल होत आहेत.

ब्रिटिश मुलांस नाताळची भेट

बॉंबच्या वर्षांशासुळे नुकसान पावलेल्या ब्रिटिश शहरांतील ५० हजार मुलांना अमेरिकन ज्युनिअर रेड क्रॉस ही अमेरिके-तील संस्था नाताळच्या सणानिमित्त भेट पाठविणार आहे. साबण, ट्युबपेस्ट, पेन्सिली, नोटबुकें, सेळण्याचें सामान, इत्यादि वस्तू आकर्षक रितीने बांधण्याचें काम अमेरिकेतील मुळे व मुली करीत आहेत. ह्या वस्तू ग्रेट ब्रिटनमध्ये १ डिसेंबरचे सुमारास दाखल होतील.

व्यापारी वाढाघाटी

तुर्कस्तान व जर्मनी ह्यांचेमध्ये व्यापारासंबंधी वाढाघाटी चारू आहेत. तुर्कस्तानाने जर्मनीस क्रोम, तेल, कपास, तंबाखू, इत्यादींचा पुरवठा करावा व जर्मनीने तुर्कस्तानास थंडसामुग्री व युद्धसाहित्य यांचे अशी योजना आहे, असें समजते.

गन्धावरील पट्टी

गन्धाच्या आयातीवरील जकात कमी करण्याचा हिंदुस्थान सरकारचा विचार आहे.

अनुक्रमणिका

१ विविध माहिती ... ४७१	अभ्युदय-पुणे सहकार	४७४
२ राशियाचा कणखरपणा	समाह समिति	
३ सहकार्यांचा सवाल ४७१	६ कामगार वर्गाच्या रक्षा-	४७४
४ हिंदी चित्रपटांचा धंदा ४७२	णांच्या लक्षाचे मान	
५ फॅक्टरी अॅक्टचा	७ शेतकरी व गिन्हाइक	४७५
अंमलबजावणी ... ४७२	सुगंधील युवा ...	
६ स्फुट विचार ४७३	८ हिंदी युद्धमपलास अमे-	४७६
अदालतिक 'सनदे'स	रिकेची मदत ...	
दोस्त राष्ट्रांचा पाठिंबा-	९ सहकारी शिक्षणाची संधी ४७७	
जगाच्या आर्थिक पुनर्र्द-	निवडक बाजारमाग ... ४७८	
नेची तयारी-भौतिक		
शाखें आणि मानवी		

अर्थ

बुधवार, ता. १ आक्टोबर, १९४१

रशियाचा कणखरपणा व सहकार्यांचा सवाल

पूर्व युरोपांत रूसो-जर्मन झगडा चालला आहे त्यामध्ये रशियन फौजांनी केलेली मईमकी अत्यंत कौतुकास्पद असून ती जगभर सर्वत्र स्तुतीचा विषय होऊन गेली आहे. 'शेडी तुटो की पारंभी तुटो' ह्या न्यायाने हिटलरने आपले लष्करी शक्तिवर्षस लेनिनमाड, कीपव्ह व ओडेसा ह्या रशियाच्या जिन्हाळ्याच्या शहरांवर वेचले आहे. तीन महिने होत आले तरी रशियन मोहिमेचा मुख्य हेतु रशियन सैन्यांनी हिटलरला साध्य होऊं दिलेला नाही. जर्मनीची रशियामध्ये प्रगति झाली आहे तिची भयंकर किंमत हिटलरला याची लागली आहे. युकेनमध्ये स्वतःस करावी लागलेली पडिहाट रशियनांनी कर्षीच झाकलेली नाही. जर्मनीने बदाया मारल्या, प्रतिस्पर्धीच्या हानीचे भडक चित्र रंगवले व निराशेने त्याने शस्त्र साठी ठेवावे ह्या हेतूने सोटा प्रचार केला तरी त्याची रशियन मोहीम अजून चालूच आहे व रशियन ठिकठिकाणी उलट हल्ले करीत आहेत, ह्यावरून युद्धाचा सरा रंग काय आहे हे जगास दिसतच आहे. रशियाचा फ्रान्स करून टाकावयाचा हा हिटलरी बेत साफ फसला आहे ह्यांत आतां कोणासच संका नाही.

जर्मनीच्या रशियन मोहिमेची भौगोलिक परिस्थितीच अशी झाली आहे की इंग्लंड व अमेरिका ह्यांस रशियास सहाय्य देण्याची इच्छा असून तिला मूर्तस्वरूप देणे कठिण झाले आहे. ब्रिटिश वैमानिकांनी पश्चिम जर्मनीत व शत्रूने पादाक्रांत केलेल्या देशांत त्यास चांगल्याच पायबंद घातला आहे. त्याचप्रमाणे अमेरिकेची व इंग्लंडची युद्धसामुग्री रशियास आतां जाऊन पोहोचू लागली आहे. तथापि, कीपव्ह, कायमिआ इत्यादि बाजूंस जर्मन फौजांची प्रगति झाल्यापासून आपल्या फौजांची फळी न फोडू वेतां व्यवस्थेने मार्गे हद्दून शत्रूस नेदानें, तोंड देण्याची तयारी करण्यांत रशियन सेनानींनी यश संपादले आहे. लेनिनमाडजवळ आपण जाऊन पोहोचल्याचा बातम्या जर्मनी कित्येक आठवडे भ्रसिद्ध करीत आहे. ते शहर पडण्यास आतां फार दिवस उरणावयाचे नाहीत, असा आभास उत्पन्न करण्याचा प्रयत्न जर्मनीने चालू ठेवला आहे. स्पॅटेन्कच्या बाजूस तर जर्मन फौजेची पीडेहाटच

झाली आहे. नाझिज होईल तेव्हां बेतावेतानें मार्गे हद्दून आपल्या फौजेची फळी कायम ठेवावयाची आणि शत्रूस अंगावर घेऊन सोपि मिळतोच त्याचेवर उलट हल्ले चढवून त्यास मार्गे देतीत न्यावयाचे ह्या योजनेचा अवलंब रशियन सेनानींनी केला आहे.

हे घोरण नीट पार पाडण्यास इंग्लंड व अमेरिका ह्या देशांचे सहाय्य रशियास मोठ्या प्रमाणावर होणे आवश्यक आहे. त्यासंबंधांत इंग्लंडने जोराचा प्रयत्न चालू केला आहे. अमेरिकन व ब्रिटिश विमाने रशियास जाऊन मिळाली आहेत आणि इतर लढाऊ सामुग्री शक्य तितक्या तातडीने तिकडे पाठवण्यांत आली आहे व येत आहे. रशियाच्या मद्दतीसाठी ब्रिटिश कारखान्यांत लढाऊ सामुग्री सिद्ध करण्याची लास सटपट चालली आहे. तथापि, जर्मनीची एवढी भयंकर हानि झाली आहे की, त्यास ह्या पुढे फार भाडवडे लढाया चालू ठेवतां यावयाच्या नाहीत. हिवाळा जवळ आला असून रशियांत एकदा बर्फ पडू लागले म्हणजे तेथील कढावयाच्या बंधीत शत्रूची सर्व लढाऊ शक्ति गारदून जाईल अशा कल्पनांवर युद्धप्रयत्न शिथिल होऊं दिले जाणे बरे नाही हे उघड आहे.

रशियाचे लंडन येथील वकील, मॅ. मैस्की, ह्यांनी आपल्या देशाची ह्या संबंधांतली भूमिका नुकतीच विशद करून सांगितली तिचा उल्लेख करणे आवश्यक आहे. रशियन रणायुध्दावर जर्मनीचे तीस लाख सैनिक युत किंवा निकामी झाले असून शत्रूची साडे आठ हजार विमाने नाश पावली असल्याची माहिती देऊन ते म्हणाले, की झाररून जर्मनीत आतां जाण उरला नाही आणि युद्धाचा शेवट जवळ आला आहे अशी समजूत करून घेणे जुकीचे आहे. रशियाचेहि पुष्कळ नुकसान झाले आहे; शत्रूने त्याचे मोठमोठाल्या कारखान्यांची केंद्रे असलेले प्रदेश पादाक्रांत केले असून ह्या कारखान्यांचे स्थलांतर करण्यास अवघी लागणार आहे. वर्त्यानच्या काळांत इतर स्वातंत्र्यप्रेमी राष्ट्रांनी रशियास सहाय्य दिले पाहिजे, असे त्यांनी सांगितले. पावसाळा व हिवाळा ह्यांचा युद्ध चालू ठेवण्यास मार्गे अडथळा होत असे. पण अलीकडच्या लढायांत असल्या नैसर्गिक अडचणी यंत्रसहाय्याने सहज दूर करता येऊं लागल्यामुळे रशियाने आपणांस सारखे लढत रहावे लागणार आहे अशा कल्पनेने आपल्या रणयोजना आसल्या आहेत. नात्सी जुलमाविरुद्ध झगडून यश मिळवण्यासाठी रशियन राष्ट्र आपल्या रक्षाचा श्रेयटचा बिंदू सचं करणार असून ह्या कामी इतर राष्ट्रांचे सहाय्य मागण्याचा त्यास पूर्ण हक्क आहे, कारण हे सहाय्य रशिया इतकेच त्या सर्व राष्ट्रांच्या संरक्षणासाठी आल्याचे आहे अशी विचारसरणी त्यांनी पुढे मांडली. मॅ. मैस्की ह्यांनी रशिया स्वातंत्र्यवादी असून प्रत्येक राष्ट्रास स्वयंनिर्णयाचा अधिकार असला पाहिजे असे त्यांचे मत असल्याचे सांगून आपल्या देशांत धार्मिक बाबतीत विचार व आचार ह्यांचे स्वातंत्र्य पूर्ण असल्याविषयीची माहिती दिली. बोलशेव्हिकविरुद्ध नात्सी लोकांना चालवलेल्या प्रचारास उत्तर देऊन त्यांच्या धार्मिक जुलमाविषयी पसरलेले समज दूर करून राजकीय व धार्मिक स्वातंत्र्याचे संबंधांत रशिया इंग्लंड व अमेरिका ह्यांचेबरोबर सहमत असल्याची सर्वांची साततजमा करण्याचा त्यांनी प्रयत्न केला. जर्मनीविरुद्ध स्वातंत्र्यप्रेमी राष्ट्रांचे निःसंदेह सहकार्य व्हावे आणि त्यांनी ह्या कामी आपले शक्ति-सर्वस्व एकवटण्याची ही वेळ आहे ही गोष्ट त्यांस इंग्लंड व अमेरिका ह्यांच्या मनावर ठसवावयाची होती. सर्व स्वातंत्र्यप्रेमी राष्ट्रांच्या प्रतिनिधींनी गेल्या आठवड्यांत लंडन येथे प्रेसिडेंट रूझवेल्ट व मि. चर्चिल ह्यांच्या प्रसिद्ध आठ कळमी घोषणेस पाठिंबा दिला हे ह्यासंबंधांत लक्षांत घेण्यासारखे आहे.

हिंदी चित्रपटांचा धंदा

हिंदुस्थानातील धंधामध्ये चित्रपटांच्या धंध्याने बरेच वरचे स्थान पटकथाळें आहे ही गोष्ट आतां महत्त्वाच आहे. त्या धंध्याचे मुणुदोष व अहचणी ह्या संबंधाची चर्चा वृत्तपत्रांतून मधुनमधुन होते. तिचा प्रतिध्वनि हिंदुस्थान सरकारचे माजी कायदेमंत्री सर एन. एन. सरकार ह्यांनीं सिमला येथे मुक्ताचक्र केलेल्या एका भाषणांत उमटला. हिंदुस्थानांत दासवण्यांत येणारे चित्रपट मूक होते तोपर्यंत परदेशी चित्रपटांची येथील सिनेमागृहांत चलती होती. पण चित्रपट बोलके झाल्यापासून देशी चित्रपटांची सरशी झाली आहे. चित्रपटगृहांचे वार्षिक उत्पन्न हिंदुस्थानांत सुमारे तीन कोटी रुपये आहे, त्यापैकी दोन कोटी, चाळीस लक्ष रुपये हिंदी बनावटीच्या चित्रपटांपासून मिळते आणि बाकीचे साठ लक्ष रुपये परदेशी चित्रपटांपासून होते असा आजचा अंदाज आहे. धावरून स्वदेशी चित्रपटांची प्रगति कशी झपाट्याने झाली आहे ह्याची कल्पना सहज येईल. तथापि, हिंदी चित्रपटांच्या धंध्याच्या मार्गांत अहचणी नाहीत असा समज करून घेणे चुकीचें होईल असें सर एन. एन. सरकारांचे म्हणणे आहे. ह्या धंध्यास लागणारी बहुतेक सर्व सामग्री परदेशांतून येते हें त्यांतले मोठे वैगुण्य आहे. युद्धापूर्वी कच्च्या फिल्म जर्मनीतून मुख्यत्वेकरून घेत असत, त्या आतां इंग्लंड व अमेरिका ह्या देशांतून आयात कराव्या लागत आहेत. चित्रपट बनवणारांमध्ये सहकार्य व संघटन नाही हा ह्यांच्या मतानें दुसरा दोष आहे. तिसरी अहचण भिन्न-भिन्न देशी भाषांच्या संबंधाची आहे. हिंदुस्थानी भाषा सोडून दिली तर दूर चारो मैलांच्या अंतरावर ह्या देशांत भाषा बदलते, ह्या कारणाने देशी भाषांतील चित्रपटांचे मिश्राइक मर्यादित होते. हांडिवूढमध्ये किंवा इंग्लंडांत इंग्रजी भाषेत काढलेल्या चित्रपटांस मागणी फार मोठ्या प्रमाणांत येत असल्याने ते विशेष फायदेशीर होतात. अमेरिका, इंग्लंड व ब्रिटिश साम्राज्यातील देश ह्यांत त्या चित्रपटांचा सह पोलो. त्या मानानें हिंदी देशी भाषांतील चित्रपट फायदेशीर होऊ शकत नाहीत. हिंदुस्थानी भाषांतील चित्रपट ह्या देशाच्या सर्व भागांत ठोकप्रियतेच्या दृष्टीने मर्यादित कक्षमध्ये फिरतात. पौराणिक कथांवर भर देण्याची हिंदी चित्रपटकर्त्यांची प्रवृत्ति अजून अनेक प्रांतांत कायम असून सामाजिक स्थितीवर आधारलेले पट जसे निघावे तसे निघत नाहीत असें सर एन. एन. सरकार ह्यांचे म्हणणे आहे. दक्षिण हिंदुस्थानातील बोलपटांत गाण्यावरच मुख्य भर असतो. आगि नटांच्या कौशल्यास त्यांमध्ये वाव नसतो अशीही त्यांची तक्रार आहे. त्यांच्या भाषणानंतर सर बर्ट्रॅम स्टीव्हन्स ह्यांनीं ऑस्ट्रेलियातील चित्रपटांच्या धंध्याचा आपला अनुभव निवेदन केला. तेथील धंधा सरकारच्या सहाय्यामुळे विलक्षण जोरांने पुढे सरसावला असल्याचे त्यांनीं सांगितले. ऑस्ट्रेलियातील हवा त्या धंध्यास अनुकूल आहे आणि लेखक, नट व नट्टी ह्यांचा पुरवठा सुलभक आहे. युद्धामुळे ऑस्ट्रेलियन चित्रपटांच्या धंध्याच्या मार्गांत कांहीं अहचणी आल्या पण त्या आतां दूर झाल्या असून राष्ट्रीय सरकारच्या सहाय्यावांचून चित्रपट मंडळ्या स्थापन झाल्या आहेत आणि त्यास चांगला नफा होत आहे अशी माहिती सर बर्ट्रॅम ह्यांनीं दिली. हिंदी बोलपटांच्या धंध्यांत संघटनास नुकताच प्रारंभ झाला आहे. त्यांत सहकार्यास किती तरी जागा आहे. ऑस्ट्रेलियन सरकाराप्रमाणे हिंदी सरकारांनेही स्वदेशी चित्रपटांस उत्तेजन देणे अगत्याचें आहे. हा धंदा अधिक संघटित होईल तर त्याची प्रगति पायाशुद्ध होऊन त्याचा अभ्युदयहि निश्चित होईल.

फॅक्टरी अॅक्ट्याची मुंबई प्रांतांत अंमलबजावणी

मुंबई प्रांतांत १९४० अलेर ३,३१८ कारखाने चालू होते, परंतु ज्यांस फॅक्टरी अॅक्ट लागू आहे, अशा चालू व बंद मिळून एकूण कारखान्यांची संख्या ३,६४० होती. ज्या ठिकाणी उत्पादनासाठी मनुष्याच्या सेरीज इतर शक्तींचे सहाय्य घेण्यांत येत व ज्या ठिकाणी २० अगर २० पेक्षा अधिक लोक काम करतात, अशा ठिकाणास फॅक्टरी म्हणतात. परंतु, वरीलप्रमाणे शक्तीचा उपयोग एखाद्या ठिकाणी करण्यांत येतो अथवा न येतो व दहा अथवा दहापेक्षा मागसे कामास असली तरी त्या ठिकाणास फॅक्टरी अॅक्ट लागू करण्याचा अधिकार प्रांतिक सरकारास आहे. ह्या प्रमाणे, अनेक ठिकाणी तो जारी करण्यांत आलेला आहे. वरील ३,६४० कारखान्यांत अशी १,२८५ ठिकाणी आहेत. अॅक्ट लागू असलेल्यापैकी १६२ ठिकाणांची तपासणी एकत्राह १९४० मध्ये होऊ शकली नाही.

सर्व कारखान्यांत मिळून ४ लक्ष, ८० ३ हजार कामगार कामावर होते; म्हणजे त्यांच्या संख्येत १९३९ च्या मानानें ३% ची वाढ झाली. एकूण ११,९३८ अपघातांची नोंद झाली, त्यांत ११,९९९ लोक जखमी झाले. १९३९ मध्ये १०,०२५ अपघातांत १०,०८६ लोक पाडले होते. युद्धामुळे वाढत्या कामाचा परिणाम अपघातांची संख्या वाढण्यांत झालेला दिसतो. खीकामगार व मुले ह्यांची संख्या सली दिली आहे.

	खी कामगार	मुले
१९३६ एकूण पैकीं मुंबईत	६२,६५२	९२२
	२३,१९०	३८
१९३८ एकूण पैकीं मुंबईत	७१,५९१	९४३
	२८,९८७	५१
१९४० एकूण पैकीं मुंबईत	७०,८९८	७००
	२४,३०१	५०

कापडाच्या गिरण्यातील खी कामगारांची संख्या गेल्या वर्षी २,११५ ने कमी झाली, परंतु रात्रपटांचे प्रमाण वाढत असल्यामुळे खीकामगारांस मागणी अधिक येण्याचा संभव आहे.

अपघात

१९४० साली मुंबई प्रांतातील कारखान्यांत एकूण ११,९९३ अपघात झाले, त्यापैकी ३८ प्राणघातक, २४०७ भयंकर स्वरूपाचे व ९,५४८ किरकोळ स्वरूपाचे होते. १९३९ चे मानानें अपघातांची संख्या वाढली व अपघातांचे दर सौर कामगारांशी पडणारें प्रमाण २.१६ चे २.४९ झाले.

कपास कापडाच्या गिरण्यांतील कामगारांस दुन्द

दुन्द करणाऱ्या दुंद्याची रकम दुंद्याचे एकूण जिल्हे (कांहीं प्रमुस)	गिरण्या	रुपये	मजुरांशी प्रमाण %
मुंबई	६४	९१,८७९	१६
अहमदाबाद	६७	१,६७,३००	४२
पुणे	१	२,८०८	६७
सोलापूर	८	११,९८३	१९

गुन्हाळें

भाताच्या गिरण्या व गुन्हाळें ह्यांस फॅक्टरी अॅक्ट लावण्यांत आला आहे. विशेषतः अहमदनगर व पुणे ह्या जिल्हांत गुन्हाळ्यांची संख्या बरीच वाढली आहे. ह्या गुन्हाळांतील यंत्रसामग्रीस कुंपण नीट लावले जात नाही असा अनुभव आहे. ते यंत्रांपासून फार दूर उभे करण्याची प्रवृत्ति आढळते. लोक कुंपण व यंत्रे ह्यांचेमधून जाऊ लागले तर कुंपणाचा काय उपयोग ? सैल कपड्यांमुळे अपघातांची शक्यता ज्यास्तच वाढते.

स्फुट विचार

“ अटलांटिक सन्धे ”स दोस्त राष्ट्रांचा पाठिंबा

अटलांटिक सन्धे ह्या नांवाने आतां प्रसिद्ध असलेल्या, प्रेसिडेंट रुझवेल्ट व मि. व्हाशिंग्टन ह्यांच्या आठ कळमी घोषणेचा विचार दोस्त राष्ट्रांच्या प्रतिनिधींच्या परिषदेत लंडनमध्ये गेल्या आठवड्यांत झाला. तीमध्ये रशियाचे इंग्लंडमधील वकील, मॅ. मेस्की, ह्यांनी काढलेल्या उद्गारांचा उल्लेख आजच्या अग्रलेखांत आम्हांनी केलाच आहे. ब्रिटिश वसाहती आणि पोलंड, शेकोस्लोव्हाकिया, नॉर्वे, हॉलंड, ग्रिस, बेल्जम, स्वतंत्र फ्रान्स इत्यादी जर्मनीने व्यापलेल्या देशांचे प्रतिनिधीहि परिषदेस उपस्थित होते. गेल्या जूनमध्ये दोस्त राष्ट्रांचे प्रतिनिधी एकत्र जमले होते, त्यावेळीं युद्धाच्या यशस्वी शेवट करणें व कायमच्या शांततेची घडी बसवणें ह्या कार्यासाठी आसावयाच्या योजनेचा विचार करावा लागेल अशी आशा आपण व्यक्त केली होती असें मि. ईडन ह्यांनीं प्रारंभी सांगितले. ह्या योजनेच्या पूर्वतयारीस स्वाभाविक थोडासा वेळ लागला आणि मध्यंतरीं जर्मनीनें रशियावर स्वारी केली असें स्पष्टीकरण त्यांनीं केल्यावर मॅ. मेस्की ह्यांनीं रशियन सरकारच्या वतीनें अटलांटिक सन्धेच्या मूलभूत तत्त्वास जोराची पुष्टि दिली. युद्धेतर जगांत हिटलरशाहीसारख्या दारुद्वेषोरीच्या मुन्हेगरीस वाव मिळणार नाहीं आधि आंतरराष्ट्रीय सहकार्यां राष्ट्रीय स्वातंत्र्याच्या पायावर प्रस्थापित होईल अशी व्यवस्था झाली पाहिजे ह्या आश्याचा अभिप्राय व्यक्त करून प्रथम जर्मनीचा पूर्ण पाढाव करण्यास सर्वानीं झटले पाहिजे असें ते म्हणाले. ह्यांनंतर परिषदेत भाग घेणाऱ्या सर्व प्रतिनिधींचा अटलांटिक सन्धेस मनःपूर्वक पाठिंबा देणारा ठराव बेल्जमचे मुख्य प्रधान मि. स्नके, ह्यांनीं पुढे मांडला. त्यासंबंधानें बोलतांना, जगाच्या भवितव्याविषयी पोलंड, शेकोस्लोव्हेकियासारख्या हिटलरशाहीनें बळी घेतलेल्या राष्ट्रांच्या प्रतिनिधींनीं आपल्या आकांक्षा स्पष्टपणानें व्यक्त करून ठरावाचें स्वागत केलें.

जगाच्या आर्थिक पुनर्घटनेची तयारी

शेकोस्लोव्हेकियाचे प्रतिनिधी, मि. मेसारिक, ह्यांनीं आपल्या देशास आर्थिक पुनर्घटनेच्या कामीं मोठ्या राष्ट्रांकडून बरोबरीच्या नात्यानें सहकार्य मिळेल अशी आशा प्रदर्शित केली. आपल्या राष्ट्राच्या स्वातंत्र्यावर अनेक वेळां आपात झाले असल्याकारणानें युद्धाच्या समाप्तीनंतर सर्व राष्ट्रांचा शास्त्रसंन्यास होईल तेव्हा लहान व दुर्बल लोकांच्या संरक्षणाची योग्य तजवीज करावी लागेल असें त्यांनीं सुचवले. नेदरलँड्सचे प्रतिनिधी, मि. क्रीफेन्स ह्यांनीं अटलांटिक सन्धेच्या चवथ्या कलमाविषयी थोडी स्पष्टीकरणे केली तीं जागतिक व्यापार व कच्च्या साामुग्रीचा सर्व राष्ट्रांत समतेनें पुरवठा होण्याची व्यवस्था ह्यासंबंधानें आहे. युद्धासुद्धें अनेक देश उच्चस्तर झाले आहेत त्यांचा पुनर्जन्म होण्यास ह्या प्रकारचें भरपूर सहाय्य लागेल त्याबाबत शेकोस्लोव्हेकियाच्या प्रतिनिधींप्रमाणें मि. क्रीफेन्स ह्यांचाहि विशेष कटाक्ष होता. “ पूर्वांच्या जबाबदाऱ्या हिशेबांत घेतल्या जाऊन ” सर्व राष्ट्रांस सारसंच आर्थिक सहकार्य मिळेल असें बरील कलमांत म्हटलें आहे त्यास उद्देशून ते म्हणाले की, गेल्या महायुद्धाचे असेर व्यापारासंबंधानें अशीच समतेच्या वाटणीची व्यवस्था होण्याचें निश्चित झालें होतें, पण शेवटीं राष्ट्रांनीं स्वतःच्या उपयोगांसाठी

संरक्षणासाठीं आंतरराष्ट्रीय व्यापारावर नियंत्रण घातलीं. तसा प्रकार पुन्हां होऊं नये आणि जागतिक व्यापार निर्वचपणाने चालावा ह्यासाठीं सर्व राष्ट्रांनीं कसून प्रयत्न करावा असें स्वतःच्या राष्ट्रांच्या तर्फेनें त्यांनीं सांगितले. पोलंडच्या काउंट रेझिन्सिक ह्या प्रतिनिधीनें आपला संवदे देश पूर्वींपेवढा कायम केला जाऊन त्यास आर्थिक पुनर्घटनेत व प्रगतीस पूर्णपणें वाव दिलेज जोईल अशी आशा प्रकट केली. योग्य वाटणीसाठीं सर्व स्वतंत्र राष्ट्रांनीं आपलीं आर्थिक साधनें एकत्रित करण्याची आवश्यकता मि. ईडन ह्यांनीं प्रतिपादली. त्यानें पादाक्रांत केलेल्या देशांतून जर्मनीची हकालपट्टी झाली म्हणजे त्यांतील लोकांच्या अन्नसामुग्री, कच्चा माल, भांडवल इत्यादी बाबतीतल्या गरजांची तरतूद करावी लागेल, तिची योजना पक्कापसून आसणें अगत्याचें असल्यानें तिच्यासंबंधानें त्यांनीं एक ठराव परिषदेपुढें मांडला. युद्धसेनापासून दूर असलेल्या देशांत अन्नसामुग्रीचा पुरवठा आजच वाढत चालला आहे. उदाहरणार्थ; अमेरिकेंत कपास व गहू ह्यांचा साठा मोठा झाला आहे आणि त्याच्या देवघेवीची कांहीं व्यवस्था होणार असेल तर आपण तीमध्ये सहकार करूं असें आश्वासन अमेरिकन सरकारनें दिलें असल्याची माहिती मि. ईडन ह्यांनीं परिषदेस सांगितली. त्यांनीं सुचवलेल्या योजना आसण्यासाठीं नेमण्यांत येणाऱ्या समितीत सर्व राष्ट्रांचे प्रतिनिधी असवे आणि सर्व योजना राष्ट्रीय सरकारांकडे मांडण्यासाठीं व अभिप्रायाचें पाठवल्या जाव्या असें रशियाचे प्रतिनिधी मॅ. मेस्की ह्यांनीं आपलें मत सांगितलें. ह्या सूचनेस आपला विरोध नसल्याचें आश्वासन मि. ईडन ह्यांनीं दिलें.

भौतिक शक्ती आणि मानवी अभ्युदय

आधुनिक शास्त्रीय शोधांचा व प्रगतीचा डुरुपयोग करून जर्मनीच्या नास्ती सत्ताधिकाऱ्यांनीं जगातील स्वतंत्र राष्ट्रांवर युद्धाची भयंकर आपत्ति आणिली आहे. यंत्रांचा उपयोग मारण्याकडे होतो, तसा तो तारण्याकडेहि होऊं शकतो आणि तो ह्या दुसऱ्या तऱ्हेनें झाला तरच आधुनिक भौतिक शास्त्रांच्या शोधांचें सार चीज आहे. प्राचीन काळीं शत्रूनें सोदलेलें अन्न निष्कृत करण्यासाठीं त्याच्या उलट गुण असलेलें शत्रू शत्रूवर सोदण्याचा युद्ध-परिपाठ होता, असें आपण ऐकतो. त्या प्रमाणेच जर्मनीच्या लडाऊ शास्त्रांच्या प्रतिकार अधिच परिणामकारक शास्त्रांनीं केल्यावांचून आज गत्यंतर नाहीं. तेथें “जशास तसें” हाच केवळ न्याय लागत नसून “इस्सेजे जादा”चा नियम लागू पडतो असें म्हटलें पाहिजे. ब्रिटिश शास्त्रज्ञांची परिषद लंडन येथें भरली आहे, तिच्या प्रतिनिधींस लवेंशून इंग्लंडचे परराष्ट्रमंत्री, मि. ईडन, ह्यांनीं हिटलरशाहीचा नाश करण्यासाठीं भौतिक शास्त्रज्ञांनीं सहाय्य द्यावें आणि युद्ध संपल्यावर जागतिक पुनर्घटनेच्या कामीं सहकार्य करावें असें सांगितलें. उदात्त तत्वांवर जगाची संघटना स्थापित व्हावयाची असेल तर तें कार्य केवळ भौतिक शास्त्रज्ञांच्या हातून होणार नाहीं हें उचध आहे. राजसत्ता गाजविणाऱ्या लोकांनीं समाजाची घडी अशी बसवली पाहिजे आणि भिन्न भिन्न राष्ट्रे व वर्ग ह्यांचे परस्पर संबंध अशा रीतीनें निश्चित केले पाहिजेत कीं आधुनिक शास्त्रीय शोधांचें सहाय्य शांतता, प्रगति व मानवी सुख ह्यांस सर्वस्वी पोषक होईल. हें उद्दिष्ट गाठण्यासाठीं शास्त्रे व राजनीति ह्यांचे सहकार्य होणें अगत्याचें आहे ह्या गोष्टींचा मि.

ईदन यांनाही उठेल केला. जागतिक पुनर्घटनेबाबत अनेक विकट प्रश्न उपस्थित व्हावयाचे आहेत. ते समाधानकारक रीतीने सुटान्याचे असतील तर सर्व राष्ट्रांतील पुढ्यांर्थांनी स्वातंत्र्य, समता, सहानुभूति व सहकार्य यांवर आपले राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय धोरण उभे केले पाहिजे. यंत्रे मारक न होतां मानवी अभ्युदयास उपकारक कर्त्री होतील इकडे सत्ताध्यांर्थांनी लक्ष पुरवून संधि येतांच त्या दिशेने प्रयत्न करणे अगत्याचें आहे.

पुणे सहकार सप्ताह समिती

अलीकडे सहकारी चळवळीचा प्रचार व शैक्षणिक कार्य यांत शैथिल्य दिसून येऊं लागल्यामुळे सहकारी सत्त्याच्या प्रेरणेनें पुणे शहरांतील प्रमुख कार्यकर्त्यांची अनौपचारिक सभा नुकतीच बोलावण्यांत आली होती. त्या सभेत असें ठरले कीं हे कार्य डिस्ट्रिक्ट बोर्ड ऑफ सुप्रवाहक्षिण ग्रुनियन्सच्या विद्यमानें व्हावें व त्यास आरंभ थंदा 'सहकार दिन' अगर श्रव्य शाल्यास 'सहकार सप्ताह' हा विशेष प्रमाणांत साजरा करून व्हावा. या कामाकरितां डिस्ट्रिक्ट ग्रुनियन्स बोर्डांनीं कांहीं प्रमुख कार्यकर्त्यांस स्वीकृत (Co-opt) करून घेतले. सदर समितीनें असें ठरविलें आहे कीं, दिनांक २६ ऑक्टोबर १९४१ ते दिनांक १ नोव्हेंबर १९४१ या सात दिवसांत 'सहकार सप्ताह' पुणे शहरांत साजरा करावा. सदर आठवड्यांत वेगवेगळ्या दिवशीं वेगवेगळ्या सहकारी संस्थांचे चालक व प्रतिनिधी आणि सहकारी चळवळीतील कार्यकर्ते यांच्या ठिकठिकाणीं सभा भरवून त्यांत त्यांच्या अडीअडचणींच्या व व्हावयास पाहिजे असलेल्या सुधारणांचा सांगोपांग विचार करण्यांत येईल. श्री. म. डॉ. विद्वांस, एम. ए., एल.एल. एम., पुणे सें. को. बँकेचे चेअरमन हे सप्ताह समितीचे अध्यक्ष असून श्री. ना. प. भागवत, एम. ए. एल.एल. बी., असिस्टंट रजिस्ट्रार व श्री. दा. व. चितळे, पुणे सें. को. बँकेचे मॅनेजिंग डायरेक्टर हे दोघे तिचे चिटणीस आहेत.

इराणच्या माजी शहरांचें देशांतर

इराणच्या माजी शहरांनीं अजैदाहनकडे प्रयाण केले आहे. अजैदाहन हा देश दक्षिण अमेरिकेंत आहे.

तारांचे दर उतरले

ब्रिटिश साम्राज्यांतर्गत देशांनीं एकमेकांकडे पाठवावयाच्या वर्तमानपत्रांच्या तारांचे दर निम्मापेक्षाहि कमी करण्यांत आले आहेत.

जपानमधील हिंदी व ब्रिटिश नागरिक

जपानमधील ५० ब्रिटिश व १६० हिंदी नागरिक स्वदेशी येण्यासाठी योकोहामाहून निघाले आहेत. जपानमध्ये आतां ३०० ब्रिटिश व हिंदी नागरिक शिल्लक राहिले आहेत.

कॅनेडिअन फौजांत अमेरिकन सैनिक

दहा हजार अमेरिकन सैनिक कॅनेडाच्या लष्करांत दाखल झालेले आहेत.

इटलीच्या आगबोटींचा नाश

इटलीमधून लिबियाकडे जाणाऱ्या प्रत्येक पांच आगबोटींपैकी एक तरी बुडते. इटलीच्या व्यापारी आगबोटींपैकी निदान ३०० बोटी नाश पावल्या असून आपली २०% बोटी नाडफस्त स्थितीत आहेत.

मुंबईतील कामगारवर्गाच्या राहणीच्या खर्चाचें मान कसें आकारतात ?

(२)

कपडे—मुंबईतील पुरुष कामगारकडून वापरण्यांत येणारे मुख्य कपडे म्हणजे धोतर आणि पेरण हे होत आणि स्त्रीकामगारांचे मुख्य कपडे म्हणजे लुगडें आणि चोळी हे होत. पेरणीसारख्या कपड्यांची किंमत निश्चित करता येत नाही म्हणून ज्या कपड्यांना शिळाईचा खर्च येत नाही, असेच कपडे घरण्यांत आले आहेत. उदाहरणार्थ पेरण किंवा शर्ट याऐवजीं शर्टचें कापड आणि चोळीऐवजीं सण याची किंमत घरण्यांत आली आहे. धोतर, कोटाचें कापड, शर्टचें कापड, इजारीचें कापड, लुगडी आणि सण यांचा खर्च कुटुंबाला या सदरांत लागणाऱ्या एकंदर खर्चाच्या शेंकडा ७९.५९ प्रमाणांत असतो.

घरभाडे—सन १९३२-३३ सालीं यासंबंधानें झालेल्या तपासांत घरभाड्याचें-जें प्रमाण आढळून आलें, तेंच घरण्यांत आलें आहे.

किरकोळ—या सदरासालीं येणाऱ्या निरनिराळ्या वस्तूंच्या निश्चित किंमती ठरवणें कठीण आहे. तथापि पुढील सहा जिन्नस म्हणजे-हत्ती (हजामत), कपड्यांचा सावण, औषधें, पानसुपारी, विडी, आपल्या गांबाला जाण्यायेण्याचा खर्च, वर्तमानपत्रें यांचा खर्च या सदरांतील एकंदर खर्चाच्या शेंकडा ५४.९४ प्रमाणांत येतो, पोवी, सावण आणि पानसुपारी या सदरासालील खर्च सावण आणि पानसुपारी या खर्चांत घरला आहे. विडी आणि सिगरेट यांचा खर्च विडी या एकच सदरांत घरला आहे.

खर्चाच्या आकारणीची पद्धत:—खर्चाच्या आकारणीची

पद्धत ब्रिटिश मिनिस्ट्री ऑफ लेबर यांच्या पद्धतीप्रमाणेंच ठेवलेली आहे. किंमतीचें प्रमाण मूळ ठरविलेल्या मुदतीच्या वेळच्या किंमती आणि चालू किंमती यांच्यामधील फरकाच्या ग्रेकडा सरासरीवर बसवलेलें आहे. या शेंकडेवारीच्या फरकाला वजनानें गुणण्यांत आलें आहे. याद्वितील जिनसाची किंमत १०० मानून त्या किंमतीच्या प्रमाणांत वजन ठरवेलें आहे आणि त्या वजनाच्या प्रमाणांत प्रत्येक जिनसाचा खर्च ठरवला आहे. किंमत जिनसांचा गट ठरविताना जिनसांची किंमत आणि वजन यांचा गुणाकार करून त्याला १०० या संख्येनें भागून ठरवला आहे.

याप्रमाणें आकारणी करून शेवटचा इंडेक्स नंबर ठरवताना, प्रत्येक गटातील इंडेक्स नंबर, खर्चाच्या शेंकडेवारी विभागणीनें तोलून वजनाच्या बेरेजेनें भागण्यांत आले आहेत. सन १९३२-३३ सालच्या कुटुंबाच्या खर्चाच्या तपासांत दिसून आलेली शेंकडेवारी धरण्यांत आली आहे. फक्त 'किरकोळ खर्च' सदरांत वजन २५ ऐवजीं १४ धरण्यांत आलें आहे. हा १४ आंकडा म्हणजे कुटुंबांतल्या इतर एकंदर खर्चाच्या शेंकडा प्रमाणांचा होय. इंडेक्समधील एकंदर जिन्नसांची संख्या ४६ असून त्यांचा खर्च एकंदर खर्चाच्या शेंकडा ८६.८० प्रमाणांत आहे.

मुंबईचा सन १९३२ चा वजनमापणाचा कायदा मुंबई शहरांत ता. १ ऑगस्ट सन १९३५ रोजीं अमलांत आला तो जे जिन्नस वजनानें विकतात आणि जे द्रव पदार्थ मापानें विकतात अशा जिन्नसांच्या बाबतींत लागू करण्यांत आला. आणि मापानें जे अन्नादि पदार्थ मीठ चणेरे जिन्नस विकण्यांत येतात त्यांच्या बाबतींत ता. १ जानेवारी सन १९३६ पासून लागू करण्यांत आला म्हणून जुन्या वजनामापणांनीं आकारलेल्या किंमती नव्या वजनमापणांनीं मेटाला पडतील अशा रीतीनें फेरफार करून हा नवीन इंडेक्स नंबर ठरविण्यांत आला आहे.

(समाप्त)

शेतकरी व गिऱ्हाडूक ह्यांमधील दुवा

खरेदी-विक्री संधांचें महत्त्व

दि सासवढ माळी व कोपरगांव तालुका खरेदी विक्री संघ, कोपरगांव, या संस्थेची ९ वी वार्षिक साधारण सभा श्री. आर. जी. सरैया, बी. ए., बी. एस. सी., जे. पी., चेअरमन मुंबई प्रॉ. को. बँक यांचे अध्यक्षतेखाली शुनिवार तारीख २०-९-४१ रोजी भरली होती. सभेस श्री. वैकुंठराय मेहता, भैनिजिंग डायरेक्टर, दि बँके प्रॉ. को. बँक लि. मुंबई, हे हजर होते. सभेस सुमारे २५० ते २०० शेतकरी व व्यापारी हजर होते. श्रीयुक्त सरैया यांनी संस्थेच्या कामकाजाबद्दल समाधान व्यक्त करून सहकारी खरेदी-विक्रीची आवश्यकता किती आहे व खरेदी-विक्रीची योजना कोणत्या मार्गानें व्यवस्थित होईल याविषयी उद्बोधक असे भाषण केले. त्याचा सारांश खाली दिला आहे.

श्री. सरैया यांचें भाषण

“शेतकी हा इतर औद्योगिक धंद्यांप्रमाणेंच एक धंदा आहे. कोणताही धंदा म्हणजे त्यांतील सर्व कामें एकट्यांनै होऊं शकत नसतात. चालू युगांत अन्नविभागणी व त्या त्या कामांतील तज्ञांची योजना ह्यांच्या धोरणांत कामें चालतात व तें करणेंच किफायतशीर आहे. हल्लींच्या धंद्यांमध्ये मूळ भांडवल, माल तयार करणें, त्याची जाहिरात करणें, माल विक्री करणें व पैसा पुरविलें अशी निरनिराळीं अंगें आहेत. शेतकरीचे बाबतींतही तीच परिस्थिती आहे. आपल्याकडील शेतकऱ्यांना माल तयार करणें, हें कसे-बसे जमते. तें सुद्धां सुधारलेल्या राष्ट्रांप्रमाणें नव्हे, कारण इतर देशांत माळाची उत्पादनशक्ती आपल्यापेक्षां दुप्पटच काय पण चौपटीपेक्षांही जास्त आढळते. आपल्या देशांत शेतीत फार बचत राहात नाही त्याचीं कारणें निरनिराळीं आहेत. त्यापैकीं कांहीं सांगावयाचीं म्हणजे शेती करण्याची सुनी पद्धत, पावसाचा अनिश्चितपणा भांडवलदार पटणारें व्याज, व माल विक्रीत होणारी बूढ. माल उत्पन्न करण्यास जेवढें भांडवल लागतें त्यापेक्षां माळाची होणारी रक्कम निदान सव्वापट तरी असते. यावरून नुसता पैशाचा व्यवहार जरी लक्षांत घेतला तरी व्याजांत मूट मिळण्यापेक्षां जर माल विक्रीची योग्य व्यवस्था होईल तर सव्वापट किंमत मिळेल. यावरून आपलीं सान्नी होईल कीं, पैशाच्या पुरवठ्यापेक्षां माल विक्रीची योग्य सोय ही गोष्ट अधिक महत्त्वाची आहे. शिवाय प्रत्येक शेतकऱ्यास व्यापाराचें ज्ञान चांगलें असत नाही व असू शकणारहि नाही. यासाठीं विश्वासू व योग्य दळाली घेऊन माळाची विक्री करून देणारा व्यापारी पाहिजे. त्यांतल्यात्यांत हा व्यापार माल उत्पादन करणाऱ्यासच करितां आला तर फार बरें. परंतु अगोदर सांगितल्याप्रमाणें प्रत्येक व्यक्तीस माल उत्पादन करणें व तो किफायतीनै विकणें हल्लींच्या काळांत जमणें शक्य नाही. म्हणून निरनिराळ्या कामासाठीं आपले निरनिराळे संघ बनविले पाहिजेत. अशा संधांपैकींच खरेदी-विक्री संघ हा एक आहे.

प्रांतिक सहकारी खरेदी-विक्री संघ

“आपल्या प्रांतिक सरकारनें शेतकऱ्यांच्या फायद्याकरितां निरनिराळे कायदे व योजना केल्या आहेत. त्यापैकीं शेतकरी ऋणविमोचन कायदा व शेतकी माल विक्री कायदा हे नुकतेच केले आहेत. तसेंच पैशाच्या पुरवठ्यासाठी सहकारी पतपेढ्या, माल

विक्री व पुरवठ्याकरितां विविध कार्ये करणाऱ्या सहकारी मंडळ्या व खरेदी-विक्री संघ ह्यांची योजना आंसलेली आहे. सध्या प्रांतिक सहकारी खरेदी-विक्री संघ स्थापन करण्याचें घाटत आहे. त्याला लवकरच मूर्त स्वरूप देईल अशी आशा आहे. प्रांतिक खरेदी-विक्री संघाची योजना चालू झाली तर ती योजना तुम्हां सर्वांना व तुमच्या संघाला अतिशय उपयोगी होईल अशी आमची आशा आहे. ह्या संघ गोष्टी ह्याल्या हें ठीक आहे. परंतु केवळ कायद्यानें अन्न योजनांनीं फायदा होऊं शकणार नाही म्हणजे सर्वे कार्ये साबणार नाही. कारण हे कायदे व ह्या योजना च्यांच्या शितासाठी करण्यांत आल्या आहेत त्यांनाच त्यांची उपयोगिता पटली पाहिजे व त्यांनीं एकनिष्ठपणानै त्यांचा फायदा घेण्याचें ठराविलें पाहिजे. हें काम जितकें प्रचारानें होणें शक्य आहे त्यापेक्षा जास्त, संधाच्या कर्तबगारीवर व व्यवहारावर अवलंबून आहे. तरी ज्या प्रमाणांत पेटेंतील आवक माल आपला संघ स्वतःकडे लेंचिलेला त्या मानानें तो शेतकऱ्यांस अधिक उपयुक्त व फायदेशीर होईल. कदाचित् दुकानांतील आवक ही केवळ व्यवहार करण्याच्या पद्धतीवर अवलंबून राहणार नाही. कारण कांहीं व्यापारी व अढते साबकार असतात व त्यांच्या कुळांचा माल आपोआप त्यांच्या दुकानांचा जातो. कोणींही असे नाही कीं ज्यास आपला नफा कळत नाही, ह्यासाठी संघाचा व्यवहार चांगला असेल तर गिऱ्हाडूकांची गर्दी आपोआपच वाढेल. म्हणून चालक वर्गींनीं या बाबतीत विचार करून आपल्या संघाची प्रगती वेळोवेळीं अजमावीत जावी. ती वाढविण्यासाठी आपली कोणते प्रयत्न करावयास पाहिजेत ह्या संबंधीं वेळोवेळीं योजना करीत जाव्यात.

संधांचें व्यापक कार्य

“प्रत्येक इसमास समळीं कामें करतां येणार नाहीत किंवा प्रत्येक धंद्याची त्यांस उत्तम माहिती असणें शक्य नाही हें मी आपणांस सांगितलें आहेच. त्याकरितां शेतकऱ्यांनीं माल उत्पन्न केल्यावर तो किफायतशीर व बरोबर मापानें विकून देण्याची सोय केली पाहिजे. ह्यासाठीं तर खरेदी विक्री संघ पाहिजे. पण बाळक प्रमाणावर कोणताही धंदा केल्यास त्यांत जास्त फायदा होऊन संधाची बचत होते हें सर्वांना माहित आहेच; म्हणून तसे संघ स्थापून खरेदी विक्रीचें काम केले पाहिजे. हें सांगण्यांत माझा विशेष हेतु आहे तो असा कीं, व्यक्ती व्यक्तीच्या माळाच्या विक्रीचा “अढत्या” म्हणून संधांचें काम करण्यापेक्षां जर संघ हा सर्वांच्या माळाचा मालक बनेल, विक्रीस आलेल्या माळाची प्रतवारी लावून व जस-जसा योग्य भाव मिळेल त्याप्रमाणें तो विकून, माळाची योग्य किंमत मिळवील व माळाच्या प्रतवारीनें व वर्षांच्या सरासरीच्या विक्रीनें पोट भागीदारास म्हणजे सभासदास ती किंमत वाटून देईल तरच संधांचें संरक्षणी काम केले असें म्हणतां येईल, नाहीतर तो एक अढत्याप्रमाणें विश्वासू अढत्या आहे एवढेंच म्हणतां म्हणतां येईल. शिवाय खरेदर जर मचल्या, निरनिराळ्या वेळीं लागणाऱ्या दळालींची बचत करावयाची असेल व शेतकऱ्यांचे पदरांत माळाची खरी किंमत टाकावयाची असेल, तर संधांचें स्थानिक माळाचा ज्या ठिकाणीं भरपूर संध होतो, तेथें त्या माळाची वाहतूक करून स्वपिला पाहिजे. ही गोष्ट प्रत्येक माळाचे बाबतींत जरी करितां आली नाही, तरी कांहीं विशेष प्रकारचा माल, उदाहरणार्थ, या भागांत गुळ, सुईमूग, गहू व कापूस ह्यांची वरीलप्रमाणें विकून देण्याची तजवीज केली

पाहिजे. त्याचप्रमाणे शेतीसाठी अगर धरगुती कामासाठी लागणारा माल-उदाहरणार्थ बीं बियाणें, पेंड, राखयनिक सत्ते, आऊतें, पासलेट, लोसंड, ठराविक जातीचा कपडा वगैरेची सोय थोडी थोडी आपल्या जबाबदारीवर करण्याचें सुरू केळें पाहिजे. ह्या कामाकरितां प्रतिक सहकारी खरेदी-विक्री संघ हा बराच उपयोगी पडण्यासारखा आहे. कारण त्यामार्फत जाहिरातीचें काम, निरनिराळ्या ठिकाणच्या व्यापाऱ्यांची पत अजमावण्याचें काम, कोणत्या मालाचा व त्याच्या कोणत्या जातीचा सप कोठें कोठें होतो व कोठला माल कोठें सोयीस्कर पडेळ ह्याबद्दलचा सडा देण्याचें काम इत्यादि होऊं शकेल. तरी ह्याबाबतींत त्याचें सहकार्य स्थानिक संघांनीं देण्याचें ठरविळें पाहिजे. शिवाय अशा संघांनीं कोणत्या प्रकारचीं पिळें कोणत्या वधीं केल्यास फायदेशीर होण्याचा संभव आहे व तीं केव्हां व कशीं बाजारांत विक्रीस ठेवावी ह्या बाबतींत शेतकऱ्यांस माहिती पुरविली पाहिजे व त्यासाठीं सुधारलेळें बीं पुरविणें वगैरे कामें केलीं पाहिजेत. मालाची योग्य क्रिमंत येण्यास जेथें मालाचा सप होतो तेथें तो माल योग्य स्थितींत जाऊन पोहोचविणें, बाह्यतुकीची योग्य साधनें व तीं वेळेवर पुरविलीं जाणें ह्यांशीं गोष्टीकडे लक्ष पुरविलें पाहिजे. चालू सालीं बरेच वेळां रेल्वेनें मधून मधून वहाणूक बंद केली होती. त्याचा परिणाम गुळाचे भावावर काहीं काळ तरी होत होता व व्यापारास मंदपणा येत होता. ह्या बाबतींत मला करितां आला तो प्रयत्न मी थोडासा केला होता. पण ह्या बाबतींत प्रत्येक शेतकऱ्यास व्यक्तिसः आपली दाद लावून वेणें शक्य नाहीं. शेतकऱ्यांच्या सहकारी संघांनं जर सरकारकडे अगर रेल्वेकडे ह्या बाबतींत योग्य तीं सुटपट केलीं तर आज नाहीं उपाय तरी त्याची योग्य दाद लागणें शक्य आहे. ह्यावरून अशा संघाची उपयुक्तता आपणांस पटेलच. आपला संघ १९३२ सालीं स्थापन झाला त्यावेळीं त्याच्या भागाचें मांडवल अदमासें २,५०० रुपये होतें व समासद ५१ होते. आज तें मांडवल ६,००० रुपये असून ९४ समासद आहेत व त्यापैकी ९ सहकारी संस्था आहेत. रिझर्व्ह फंड व इतर फंड मिळून ८,९०० रुपये आहेत. संघाचीं आज लहान मोठीं चार दुकानें आहेत. गेल्या वर्षीं जवळ जवळ चार लक्षांचा माल विक्रीस आला होता. ह्यावरून आपल्या संघाची दिवसेंदिवस प्रगति होत आहे हें पाहून मला फारच आनंद व समाधान होत आहे. हा संघ निघण्यापूर्वीं बँकेनें येथें सहकारी संस्थांचे जबाबदारीवर एक डुकान चालविलें होतें. तें डुकान स्वतंत्र संघ निघाल्यावर काहीं काळ बंद ठेवण्यांत आलें व ह्या संघाची प्रगति पाहून तें कायमचें बंद करितां आलें ह्याबद्दल मी संघाचें अभिनंदन करतां.

चालक वर्गावरील जबाबदारी

“कचित् ठिकाणीं काहीं संघांचे बाबतींत संघांची पंच मंडळी, संघाच्या हिताकडे दुर्लक्ष करून, व्यवस्थेंत आपल्या अधिकाराच्या जोरावर नियमबाह्य दबावढाळ करितात. नियमावलीकड समासदांस कजें देतात, अगर नोकर वर्गास तशीं कजें देण्यास भाग पाडतात व अशा कारणानें संघाची प्रगति सुटते असें माझ्या निदर्शनास आलें आहे. अशीच परिस्थिती आपले येथेंही सन १९३५ सालीं थोडी बहुत झाली होती हें आपल्या लक्षांत असेलच. म्हणून या प्रवृत्तीस पूर्ण आळा बसविता पाहिजे अशी माझी आपणांस आग्रहाची विनंती आहे. तसेंच आपण ज्यांना माल विक्री करणार त्यांची पत पाहून योग्य ती मर्यादा ठरविणें फार

महत्वाची बाब आहे. आपल्या संघाचा सध्याचा व्यवहार बाब-चा समाधानकारक आहे हें नमूद करण्यास मला आनंद वाटत आहे. कोणत्याही सार्वजनिक संस्थेमध्ये चालक वर्ग ज्या प्रमाणांत जबाबदार रीतीनें व विश्वस्त नात्यानें जसा बागेल त्यावरच तिची भरभराट अवलंबून आहे हें मी सांगण्याची आवश्यकता आहे असें मला वाटत नाहीं. आपल्या वाढत्या व्यवहाराचा विचार करतां व मीं आपणांस केलेल्या सूचनांचा हळू हळू कां होईना अंमल करावयाचें ठरविल्यास, हल्लींचे आपलें मांडवल वाढविणें जरूर आहे व त्याचप्रमाणें समासदांची संख्याही वाढविणें प्राप्त आहे. वसूल व्हावयाचें मांडवल ७,८०० रु. आपण लवकर वसूल केळें पाहिजे व समासदांनीं तें दिलें पाहिजे. कारण स्वतःचें मांडवल जितकें जास्त जमेल तितकी कामाची वाढ होण्यास मदत होते. त्याचप्रमाणें प्रामाणिकपणें विक्रीसाठीं माल आणणाऱ्या गिन्हाईकास त्यांना आयत्यावेळीं लागणाऱ्या पैशाच्या पुरवठ्याची योजना केली पाहिजे. खरेदी विक्रीची सोय करण्यासाठीं गोदाभांची जरूरी भासते, नव्हे आवश्यकता असते. ह्याकरितां सहकारी सात्यानें थोड्या व्याजाच्या दरांनं काहीं प्रमाणांत कजें देण्याचें जाहीर केळें आहे. आपल्या संघानें अशा प्रकारचें गोदाभा व ऑफिस बांधण्याकरितां जगेसाठीं अर्ज ये. कॅम्पटसाहिवांकडे केला आहे त्यांत आपणांस यश येईल अशी मला आशा आहे. झणविमोचन कायदा अंमलांत आल्यानंतर, सहकारी पद्धतीनें मालविक्री करण्याची सोय जास्त प्रमाणांत करावी लागणार आहे. तशांत आपला हा भाग “कॅनाल” भाग असल्यामुळें ह्या पेवेवर विक्रीसाठीं माल येणारच व संघाचें काम सद्दोदित चालू राहणारच. येथें अढतीची काय पद्धत आहे हें जरी मला ठाऊक नाहीं तरी पण मी एवढें सुचवितों कीं अढत, मालाचे वजनावर न घेतां मालाचे क्रिमतीवर घ्यावी. म्हणजे माल पिकाविणाऱ्यास ज्याप्रमाणें क्रिमंत मिळेल् त्या प्रमाणांतच संपास अढत मिळेल्.

“शेवटीं अगदीं थोडक्यांत सांगार करवावयाचा म्हणजे सहकारी खरेदी विक्री संघ हा शेतकरी व गिन्हाईक ह्यांचेमधील सरा दुवा आहे. परंतु ह्या दुव्याचें अस्तित्व टिकावयाचें असल्यास माझ्या मतानें ह्या संघानें माल विक्री करणारा शेतकरी ह्याचे कडून शक्य तितका कमी मेहनताना घेऊन व विक्रीचें काम कसोशीनें करून देऊन, माल खरेदीदारांसही कमी संचांनीं माल पुरविण्याची व्यवस्था केली पाहिजे. ह्या गोष्टींनीं टपणें घडून येण्यास चालक वर्गामध्ये काम करण्याची कुवत व सचोटी अदख्य पाहिजे व संघाचे समासद संघाशीं पूर्णपणें एकनिष्ठ असले पाहिजेत.”

हिंदुस्थानांतलें युद्धप्रयत्नास अमेरिकेची पैशाची मदत

“अमेरिकेमध्ये तयार होणाऱ्या युद्धसाहित्यापैकी निदान ५० टक्के, कदाचित ६० टक्केहि, उत्पादन ग्रेट ब्रिटनकडे पाठविण्यांत येत आहे. अमेरिकेंतील उत्पादन प्रत्यही वाढत आहे. अमेरिकन जनतेचा प्रेसिडेंट रूझवेल्ट ह्यांस अधिकाधिक पाठिंबा मिळत आहे. शत्रुपक्षीयांस विजय मिळण्याची आशा नाहीं. स्वातंत्र्य व लहान-राष्ट्रांचा स्वतंत्रपणें जगण्याचा हक्क ह्यासाठीं चालू असलेल्या प्रस्तुत युद्धाचा अंत समीप आलेला आहे. शत्रु आणली नुकसान करू शकला, तरी तो युद्ध जिंकणें शक्य नाहीं. अमेरिकेला आवश्यक असलेल्या काहीं कच्च्या मालाच्या उत्पादनाच्या शक्यतासक्यतेसंबंधी मी चौकशी करीत आहे. काहीं हिंदी मालाच्या उत्पादनास पैशाची मदत अमेरिका करीत करू शकेल, ह्याबाबि विचार चालू आहे. कच्च्या मालाच्या पुरवठ्याची व उत्पादनाची कंत्राटें ह्या स्वरूपांत पैशाची मदत केली जाईल.”—पूर्व आशियांत पाठविलेले, प्रेसिडेंट रूझवेल्ट ह्यांचे आर्थिक सल्लागार व फेडरल जोन एजन्सीचे प्रतिनिधि, डॉ. हेन्री ग्रेडी.

सहकारी शिक्षणाची अमूल्य संधि

सहकारी चळवळीच्या प्रगतीच्या मार्गात सहकारी तत्त्वांचे व कार्यपद्धतीचे अज्ञान हा एक अत्यंत मोठा अडथळा आहे. ही अडथळ दूर करण्याकरिता सरकारने प्रत्येक जिल्ह्यात एज्युकेशनल सुपरवायझर्स नेमून सर्वाना सोडस्वर अशी जिल्ह्यांतील गावे शिक्षण केंद्रे म्हणून ठरविली आहेत. त्या ठिकाणी एज्युकेशनल सुपरवायझर्स हे आजूबाजूच्या गावांतील सोसायट्यांचे पंच व इतर समासद ह्यांना सहकारी तत्त्वे व व्यवहार समजावून सांगतील. सहकारी शिक्षणाची आवड असणाऱ्या कोणासहि ह्या वर्गास हजर राहण्याची मोकळीक आहे. हे वर्ग प्रत्येक केंद्रात तीन ते पांच दिवस चालतील. शिक्षण मोफत देण्यात येईल. तेथील पांचगाजूच्या सहकारी संस्थांस व स्थानिक कु. यू. च्या सुपरवायझर्रांस कार्यक्रम कळविण्यात येतील. ठाणे जिल्ह्यातील भिवंडी तालुक्यामधील एका गावी २२-९-४१ ते २५-९-४१ व २७-९-४१ ते ३०-९-४१ असे दोन वर्ग भरविण्यात आले व त्याचा फायदा अनुक्रमे नऊ व आठ सोसायट्यांच्या प्रतिनिधींना मिळाला.

सहकारी गणेशोत्सव, बारामती

वरील सहकारी गणेश उत्सवाच्या तिसऱ्या वर्षाच्या दहा दिवसांत अनेक कार्यक्रम करण्यात आले. डॉ. बा. शि. मुंजे, श्री. ज. स. करंदीकर, श्री. करोडे ह्यांची व्याख्याने, श्री. अंबिके व श्री. ठाकूर ह्यांची प्रवचने. ह. भ. प. कराडकर व सौ. शांताबाई गोखले ह्यांची कीर्तने, ह्या खेरीज पोवाडे, गायन, भजन, कामगूक इत्यादि कार्यक्रम उत्साहाने पार पडले. कार्यक्रम सर्वांस खुले होते. शेवटच्या दिवशी उत्सवाचे सेंकेद्री श्री. मं. गो. दळवी, ह्यांनी उत्सवास मद्दत करणारांचे मनःपूर्वक आभार मानले.

मुंबई प्रांतिक सहकारी बँक लि.

वरील बँकेकडील चालू ठेवात प्रामुख्याने सुमारे २० लक्ष रुपयांची भर पडून एकूण ठेवांचा अंकेदार २ कोटी, ५ लक्ष रुपये झाला. ३१ मार्च, १९४३ रोजी बँकेने काढलेली 'ए' सिरिजची ५ लक्ष रुपयांची डिबेंचर्स परत फेडण्यास पुरेशी रकम सिंकिंग फंडात जमली असल्यामुळे, रकम परत करण्यात येत आहे. ठेवांची रकम वाढली, तरी कर्जे कमी प्रमाणात दिली गेली. त्याचा परिणाम बँकेच्या नफ्यावर झाला. मागील वर्षाचा शिलकी नफा (१८,६०२ रु.) घरून चालू वर्षी ६५, १४३ रुपये नफा झाला. भागीदारांस ३% डिविडेंड देण्याचे उरले, त्यास ३८, ९९५ रुपये लागतील. १०,०४२ रुपये पुढील वर्षाच्या हिशेबात ओढण्यात येतील.

वरंगळ सै. को. बँक

वरील बँकेची स्थापना २४ वर्षांपूर्वी झाली, त्यावेळी तिचे पटावर ९५ समासद होते; व तिचे सेवडे मांडवल १ लक्ष रुपये होतं. तिचे स्वतःचे मांडवल १०३ हजारचे होतं. आता तिच्या समासदांची संख्या २०० झाली असून तिचे सेवडे मांडवल २३ लाखांवर गेले आहे. स्वतःचे मांडवलहि १ लक्ष, २२ हजार रुपये झाले आहे. बँकेने गेल्या वर्षी सोसायट्यांना १७३ हजारची कर्जे दिली. येणे कर्जे १ लक्ष, ५२ हजार रुपये आहे. बँकेचा रिझर्व फंड ७५३ हजार रुपये झाला आहे. गेल्या वर्षी बँकेस ४,१२१ रुपये नफा झाला. बँकेच्या स्थापनेपासून आतापर्यंत तिने २८३ लक्ष रुपयांचा व्यवहार केलेला आहे.

दि बँक ऑफ इंडिया लि.

[स्थापना : १९०९]

अधिकृत मांडवल रु. २,००,००,०००
 वचलु झालेले मांडवल रु. १,००,००,०००
 रिझर्व फंड रु. १,५५,५०,०००
मुख्य कचेरी : ओरिएण्टल बिल्डिंग, मुंबई.
मुंबईमधील शाखा : मुलियन एक्सचेंज, कुलाबा, काळबादेवी आणि मलवार हिल.
 इतर शाखा : अहमदाबाद (मद्र. मुख्य ऑफिस), अहमदाबाद (एलिस विज शाखा), अहमदाबाद (स्थान शाखा), अंधेरी (मुंबई शेजारी), वडई (मुंबई शेजारी), कलकत्ता (ब्रिटिश स्ट्रीट, मुख्य ऑफिस), कलकत्ता (बडा बजार), कलकत्ता (बोरिंग स्ट्रीट), जमशेदपूर, कराची, नागपूर (किंगज्वे), नागपूर (इत्थारी बजार), पुणे, पुणे शहर, राजकोट, सुरत.

लंडन एजन्ट्स : वेस्टमिन्सٹر बँक लिमिटेड.
डायरेक्टर्स : सर जुनिलाल ब्ही. मेहता, के. सी. एस्. आय. (अध्यक्ष), श्री. अंबालाल सारामाई, सर जोसेफ के. नाईट, मि. ए. गेडिस, सर कारचरी जहांगिर, बॅरोनेट, के. सी. आय. ई., डॉ. बी. ई. मि. दिग्भा के. दाजी, श्री. रामनिवास रामनारायण.

करंट डिपॉझिट अकाउंटस :
 दुरोजच्या रु. ३०० ते रु. १,००,००० रकमेच्या शिलेकर ३% दराने व्याज दिले जाते. रु. १,००,००० वरील व्याज सास सोनेने दिले जाते. सहामासो अक्षर व्याजाची किमान रकम ५ रु. पेक्षा कमी झाल्यास व्याज दिले जात नाही. कायम, अल्प मुदतीच्या व सेव्हिंग बँक ठेवी योग्य व्याजाने स्वीकारल्या जातात. व्याजाचे दर पत्रद्वारे विलंब व सेटलमेंटसमार्गे बँक एक्झिच्यूटिव्ह व ट्रस्टी म्हणून काम करते. सर्व तऱ्हेचे ट्रस्टीचे काम केले जाते. नियम अर्ज करून मागवलेत.
 बँकेतंत्राची नेहमीचा सर्वसामान्य व्यवहार केला जातो.
 एजंट—टी. आर. लालबाणी

दि बँक ऑफ महाराष्ट्र लि.

हेड ऑफिस : पुणे शहर.
 स्थानिक शाखा : डेकन जिमखाना, पुणे ४.
 मुंबईची शाखा : वलाल स्ट्रीट, फोर्ट, मुंबई.
 अधिकृत मांडवल रु. १०,००,०००
 विक्रीस काढलेले मांडवल रु. ५,००,०००
 सपलेले मांडवल रु. ४,०२,०५०
 वचलु झालेले मांडवल रु. १,९४,०३५
 एकूण सेवडे मांडवल रु. ३२,००,०००

डायरेक्टर्स

प्रो. वा. गो. काटे, अध्यक्ष
 श्री. धों. कु. साठे
 श्री. न. ग. पवार
 श्री. ज्यं. रानडे
 श्री. वा. पु. वडे
 श्री. मा. रा. जोशी
 श्री. श्री. मो. मराठे
 श्री. र. चि. सोहोनी
 मि. फ. सो. पद्मजी
 बँकिंगचे सर्व व्यवहार केले जातात. शेअर व सरकारी रोखे यांची सुरेदीविक्री कसोशीने करून दिली जाते.
 बँकेच्या शेअरवर १९४० अक्षर पुऱ्या होणाऱ्या वर्षी द. सा. द. शेकडा ४ टक्के करमाफ डिविडेंड दिले गेले. बँकेची शेअरविक्री चालू आहे.
 म. वि. गोखले
 मॅनेजर.

निवडक बाजारभाव

बँक रेट (२८ नोव्हेंबर, १९३५ पासून)	%
सरकारी आणि निमसरकारी रोखे	
५% करमाफ लोग (१९४५-५५)	१११-५
४% १९४३	१०४-०
३ १/२% विममुदत	९६-२
३ १/२% १९४४-५०	१०३-२
३% (१९६३-६५)	९५-१
२ १/२% १९४८-५३	९७-१२
४% पोस्ट ट्रस्ट (लांब मुदत)	१०१-८
४% मुंबई न्युनिसिपल (लांब मुदत)	१०१-८
४% स्टेट्स बँक (१९५३-६३)	११६-०
५% स्टेट्स बँक (१९५५)	१२४-१२

मंडळ्यांचे भाग

(कंसातील पहिला आकडा मागाची दर्शनी किंमत, दुसरा आकडा मूल खालेले मांडल व कंसांतल्या आकडा वार्षिक सिंप्लिडंड दर्शविता.)

बँका

बँक ऑफ इंडिया (१००-५०) ११%	१४६-८
बँक ऑफ बरोडा (१००-५०) १०%	११५-०
सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया (५०-२५) ९%	४८-१०
इंजीरिंग बँक (५००) १२%	१६१०-०
बनि मॉ. को. बँक (५०) २ रु.	५३-८
रिसर्व्ह बँक (१००) ३ १/२%	१०९-८

बीज

बनि टून्चे ऑर्डि. (५०) १२%	१४७-०
कराची (१००) ९%	२०६-१२
पुणे इलेक्ट्रिक (१००) ९%	२१०-८
दादा पॉवर ऑर्डि. (१०००) ५ १/२%	१८०२-८
आंध्र बॅंकी ऑर्डि. (१०००) ४ १/२%	१७९०-०

रेल्वेज

दौंड-भारामती (१००) ४ १/२%	१०४-८
पापोर-जामनेर (१००) ३ १/२%	९३-०
अहमदाबाद मॉतज (५००) ११ १/२%	८७३-१२-०
नायी बॅंकी (५००) ८%	६६२-८

इतर

बेलापूर शुगर (५०) १० रु.	२३०-०
इन्फ्रेस्ट्रमेंट ट्रस्ट (१००-५०) २ रु.	५०-०
सिंधिया स्टीम (१५) १ रु.	२५-८
न्यू इंडिया विमा (७५-१५) १ रु. ८ आ.	५१-१२
ओरिएंटल विमा (२००) १२५ रु.	४४७५-०
दादा आवयनं प. प्र. (१५०) ६%	२१७-०
दादा आवयनं डु. प्र. (१००) ४ १/२% रु.	१५२-०
दादा आवयनं ऑर्डि. (७५) १५ रु.	३८६-८
दादा आवयनं डिफरेंड (३०) १७२ रु. १० आ. ७ पै.	२०४०-०
कॅन्सिप्टेड सिमेंट (१००) ५ रु.	१४६-८

सोने-चांदी

सोने (सिंद) प्रत्येक तोल्यास	४२-५-६
चांदी प्रत्येक १०० तोल्यास	६२-१५-३

संजीवन हेअर टॉनिक

दारुणा, कॅस गळणें व टक्कल

ह्यावर अनुभविक उपाय

संजीवन मॅन्युफॅक्चरिंग कं., अहमदाबाद

“ अर्थ ” ग्रन्थमालेंतील पुस्तकें

व्यापार, उद्योगधंदे, शेती, सहकार, बँकिंग इत्यादि विषयांवरील सोपी व व्यावहारिक उपयुक्ततेचीं लोकप्रिय पुस्तकें.

१ बँका आणि त्यांचे व्यवहार

दुसरी आवृत्ति किं. १ रु. ८ आ.

२ रिझर्व्ह बँक : किं. १ रु.

३ व्यापारी उलाढाली : किं. १ रु.

४ सहकार : किं. २ रु.

१ भारतीय अर्थशास्त्र : किं. ५ रु.

२ अर्थशास्त्र : किं. ३ रु.

अर्थशास्त्र, बँकिंग, सहकार इत्यादि विषयांवरील इतर पुस्तकेंहि पुरविलीं जातील.

अर्थ ग्रन्थमाला, पुणें ४.

पुण्यांत आल्यावर

सुशिक्षितांनीं सुरू केलेल्या

OUR HOME

या

कमालीच्या स्वच्छ, सात्विक व पुष्टिदायक

निवास भोजनालयांत

उत्तरण्यास या.

मध्यवर्ती, हवाशीर मोकळी जागा व सर्व सुखसायी

याच एका ठिकाणीं

अनुभवास येतील.

अड्डर होम,

६१९ शनवार पेठ, नातूंचे हौदासमोर, पुणें.

पावसाळ्यांतील उपयुक्त औषधे

❖ संग्रह करा ❖

कॉलरा गोळी, संजीवनी गुटी, कुटजारिष्ट

पाचकवटी, पंचकोलासव

तसेच

पंडुरोगावरील अप्रतिम गुणकारी

—: रक्तवर्धक :—

सुवर्णकल्प, बालजीवन, अस्थिपोषक,

रक्तशोधक, कफनाशक हीं पेटंट

औषधे मागवा

मुख्य दुकान—गणपति चौक, लक्ष्मीरोड, पुणे

आयुर्वेद रसशाळा पुणे, लि.

सर्व तऱ्हेची कापड रंगाई व रंगाई (Calico Printing and Dyeing) करणारा कारखाना.

पायोनियर डाईंग हाऊस'

कोपाचे कापड (Casement cloth), दाराचे पडदे, टेबल कपड
इ. टिकाळ रंगाचे, स्वदेशी तयार मिळतात. कारखाना—
भिकारदास भारतीय रोड, दानेवाडी, पुणे.

मधुमेहावरील
औषध

तीन आठवड्यांचे
औषधास फक्त रु. ७

— मागविण्याचा पत्ता —

मॅनेजिंग डायरेक्टर, करल प्रॉडक्ट्स
कंपनी लिमिटेड.

१२१ ए, सदाशिव, पुणे २.

रिसबूड ब्रदर्स, टेलर्स

वक्तशीरपणा व फिटिंग ह्याची गॅरंटी

Prop. M. V. Risbud, B. A.

सदाशिव पेठ, हौदानजीक, पुणे २.

महिलांचे भरतकाम व विणकामाच्या सामानाचें दुकान

एम्ब्रॉयडरी मार्ट

६१६, शनवार पेठ, पुणे २.

राहाणेची व भोजनाची उत्तम सोय

फोन नं. ७७९ गणपति चौक

व्यवस्थापक

सरकारी डिप्लोमा मिळाल्यानंतर पुढील प्रॅक्टिस व थंदेशिक्षण वेऊन
जर्निमन टेलर व्हा.

मुदत सहा व महिने, फीसह सर्व खर्च ६० रु., अगदी नवीन विद्यार्थ्यांस
फीसह सर्व ११० रु. मुदत १ वर्ष

पराडकर टेलर्स अँड कॅडिमी, ६७२ सदाशिव, पुणे.

N. V. WADNERKAR

Gold & Silver Smith, Jeweller & Engraver,
Electro-plater & Manufacturer of Sporting
Trophies, Medals, Cups etc.

-- Raviwar Peth, Saraff Bazar, --
POONA CITY.

अर्थशास्त्र

लेखक:—प्रो. वा. गो. काळे व प्रो. द. गो. कर्वे
पृष्ठसंख्या सुमारे ३००; किंमत ३ रुपये
या ग्रंथात अर्थशास्त्राच्या सर्वसामान्य सिद्धान्तांचे विवेचन केले
आहे.

‘अर्थ’ ग्रन्थमाला.

- १ बँका आणि त्यांचे व्यवहार
- २ हिंदुस्थानची रिझर्व्ह बँक
- ३ व्यापारी उलाढाली

**महायुद्धाची जाणीव ! कपड्यांच्या खर्चात काटकसर करा. एक वेळ येऊन
स्वतःची खात्री करा व पैशाचा मोबदला घ्या.**

बंबाचे
माडीवर

महिंद्रकर ब्रदर्स

तयार कपड्याचे व्यापारी

बुधवार
चौक,
पुणे

हे पत्र पुणे, पेट भांगुडा घ. नं. ९१५११ आर्यभूषण छापखान्यात रा. विठ्ठल हरि बर्वे, यांनी छापिले व
रा. श्रीपाद वामन काळे, सी. ए., यांनी 'दुर्गाधवास,' भांगुडा, घ. नं. ९२५११३, पुणे शहर, येथे प्रसिद्ध केले.